

ОБГРУНТУВАННЯ ПРІОРИТЕТНОСТІ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ

Шпаєр О.М. викладач (ХНЕУ)

Проаналізовано основні загрози складових економічної безпеки банку, визначено їх пріоритетність та запропоновано основні засоби їх захисту та усунення.

Ключові слова: економічна безпека банку, загрози економічної безпеки банку.

Постановка проблеми. Сучасний стан банківської системи України, нерозвиненість вітчизняного фінансового ринку та його інфраструктури, недосконалість законодавства, зменшення реальних доходів населення та бізнесу, зростання рівня безробіття та криміналізація економіки призводять до появи нових, раніше не характерних банківській діяльності загроз. Банківська діяльність завжди пов'язана з ризиком, можливим витоком конфіденційної інформації, зловживаннями, наявністю внутрішніх та зовнішніх загроз. Це ставить перед системою економічної безпеки банку нові завдання щодо їх усунення. Забезпечення захищеності інтересів власників і вкладників банку, стійкості функціонування і розвитку банку, життєздатності банку можливо за умови забезпечення його економічної безпеки. Тому під час оцінки рівня економічної безпеки банку наукового і практичного значення набуває завдання ідентифікувати можливі загрози зовнішнього і внутрішнього походження та визначення їх пріоритетності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні рекомендації щодо вирішення окремих аспектів проблеми управління економічною безпекою банку та зокрема визначення основних її загроз, знайшли своє відображення в роботах Зубок М.І. [1], Болгар Т.М. [2], К.С. Горячева [3], Прокопівшина О.В. [4], С. Шкарлет [5] та інші. Узагальнення праць цих та інших науковців та практиків дозволяє дійти висновку, що більшої уваги дістали дослідження загроз економічної безпеки підприємства, ніж банку, який має суттєві відмінності в своїй роботі і потребує окремих наукових обґрунтувань щодо необхідності визначення пріоритетних загроз його економічної безпеки.

Метою статті є теоретичне обґрунтування необхідності визначення пріоритетності загроз економічної безпеки банку та визначення основних заходів їх усунення та нейтралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для ефективного формування класифікації загроз економічної безпеки банку необхідно більш детально проаналізувати підходи до визначення його сутності, тому що в економічній літературі та банківській

діяльності досить часто поняття «ризик» та «загроза» вживаються як синоніми, але окрім відмінностей у визначеннях цих понять існує також різниця і з точки зору нанесення збитку. Ризикуючи, банк не завжди зазнає втрат або збитків, і якщо ризик виправданий, то він приносить доходи і прибуток. Реалізація загрози ніколи не призводить до отримання доходів чи прибутку.

Так А. Вінников [6] вважає, що загроза – це нереалізована, але реально існуюча, з певною вірогідністю, можливість нанесення банку будь-якого збитку. Він пропонує розділяти загрози на три групи:

- антропогенні – можуть бути спричинені кримінальними структурами, потенційними злочинцями, недобросовісними партнерами, конкурентами чи персоналом банку;

- техногенні – викликані неякісними технічними і програмними засобами обробки інформації, засобами зв'язку, охорони, сигналізації та іншими технічними засобами, що застосовуються в банку;

- стихійні – зумовлені землетрусами, повеннями, ураганами та іншими природними катаклізмами.

Прокопівшина О.В. пропонує поділяти всі загрози на два види [4]:

1. Загрози-виклики – це сукупність змін зовнішнього середовища, що необов'язково конкретно мають загрозовий характер, але, безумовно потребують адекватної реакції і в разі її відсутності призводять до негативних наслідків для суб'єкта.

2. Загрози-ризиків – це можливість виникнення несприятливих чи небажаних наслідків діяльності самого суб'єкта: неправильні управлінські рішення, прийняті внаслідок браку релевантної та своєчасної інформації або через некомпетентність керівних осіб на різних рівнях управління, беззаперечно, мають негативні наслідки для підприємства.

Зубок М.І. під загрозою безпеці банку розуміє потенційно можливі або реальні дії зловмисників чи конкурентів, які здатні нанести банку матеріальної або моральної шкоди. Автор поділяє всі загрози на внутрішні і зовнішні, а також на економічні, фізичні та інтелектуальні. До

економічних він відносить: корупцію, шахрайство, недобросовісну конкуренцію та використання банками неефективних технологій банківського виробництва. Фізичні загрози реалізуються у вигляді крадіжок, пограбувань коштів та майна банку, виведення з ладу обладнання банку, неефективна його експлуатація. Інтелектуальні загрози проявляються як розголошення або неправомірне використання банківської інформації, дискредитація банку на ринку банківських послуг, також можуть бути у вигляді різних соціальних конфліктів у середині та навколо банку, психологічні та ідеологічні диверсії [1].

Аналіз літературних джерел показав, що для банку частіше застосовують класифікацію загроз за походженням (внутрішні та зовнішні) та об'єктами зазіхань (загрози персоналу, фінансовим ресурсам, матеріальним засобам, інформаційним ресурсам, засобам та системам інформатизації, технічним

засобам). Така класифікація є оптимальною, оскільки всі інші характеристики загроз є другорядними.

Економічна безпека банку має вісім складових: фінансову, інформаційну, техніко-технологічну, інтелектуально-кадрову, силову, юридичну, ринкову та інтерфейсну, аналіз яких дозволить виявити негативні тенденції не лише у операційній діяльності але й в аспекті забезпечення цієї діяльності. Тому необхідно не просто формувати систему загроз за об'єктами посягань, а окремо за кожною складовою, що дозволить підвищити ефективність не лише аналізу цієї складової, а й формування заходів забезпечення економічної безпеки банку за кожною складовою.

Використавши теоретичні узагальнення провідних вчених та практиків запропоновано класифікацію видів загроз у відповідності за кожною складовою економічної безпеки банку, що представлена в табл.1.

Таблиця 1

Класифікація загроз економічній безпеці банку за окремими її складовими

Зовнішні загрози	Внутрішні загрози
1	2
Фінансова складова	
<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень інфляції та інфляційні очікування; - зміни грошово-кредитної політики НБУ; - слабкість вітчизняної системи комерційних банків, їх роботи переважно з грошовими ресурсами, дефіцит фінансових послуг та інструментів; - несприятливі умови для реального сектора економіки та низький рівень інвестиційної активності; - недостатність інвестиційних коштів; - не прогнозований відтік грошових коштів з рахунків банку; - різкі коливання валютних курсів та\або процентних ставок; - шахрайство з цінними паперами; - використання піддробних платіжних документів та карток; - надання неправдивої інформації клієнтами банку; - грабіж; 	<ul style="list-style-type: none"> - низький рівень капіталізації банку; - помилки в аналізі власного капіталу і прибутку, і визначені джерел капітального зростання при прийнятті рішень; - відсутність достатнього золотовалютного запасу; - недостатність ліквідних активів; - практична відсутність системи страхування вкладів населення і депозитів підприємств у комерційних банках; - збільшення кредитних та інших фінансових ризиків та відсутність стабільності у сфері фінансової політики; - незбалансована кредитна політика; - збільшення простроченої заборгованості; - завищений рівень ризикових активів; - шахрайство з рахунками та вкладами працівниками банку; - неповернення кредитних ресурсів; - договір клієнтів зі співробітниками банку з метою отримання пільгових умов кредитування та інші махінації; - халатність співробітників банку; - зловживання співробітників банку; - непрофесійні дії персоналу; - розтрата коштів банківськими службовцями;
Інформаційна складова	
<ul style="list-style-type: none"> - викрадення чи модифікація конфіденційної інформації; - несанкціонований доступ до комп'ютерних систем і мереж; - прослуховування приміщень, телефонних переговорів; 	<ul style="list-style-type: none"> - розголошення або викривлення конфіденційної інформації службовцями банку; - витік інформації; - втрата інформації з необережності або неухважності; - знищення інформації;
<ul style="list-style-type: none"> - введення в комп'ютерні системи шахрайських електронних команд програм; - підкуп осіб, що працюють в банку; - розповсюдження неправдивої інформації про банк; 	<ul style="list-style-type: none"> - наявність каналів просочування інформації, що є комерційною або банківською таємницею;

Економічна безпека

Продовження табл.1

1	2
Техніко-технологічна складова	
<ul style="list-style-type: none"> - швидкоплинне середовище прогресивних банківських технологій; - пропозиція неефективних банківських технологій; - навмисне псування програмного забезпечення банку; 	<ul style="list-style-type: none"> - застаріле обладнання та технології управління діяльністю банку; - відсутність коштів на технічне і технологічне оновлення діяльності банку; - несвоєчасне оновлення технічної бази; - дефіцит фінансових послуг та інструментів; - помилки в стратегічному плануванні й прогнозуванні; - побудова нерациональної структури банку; - недосконалі технології проведення банківських операцій;
Інтелектуально-кадрова складова	
<ul style="list-style-type: none"> - фізичне усунення співробітників або керівництва банку; - викрадення чи захоплення заручників; - психологічний тиск на керівництво або співробітників банку у формі загроз, шантажу; - підробка документів від імені банку; 	<ul style="list-style-type: none"> - низька кваліфікація персоналу; - шантаж і погрози зі сторони злочинних угруповань; - недосконалість у підборі кадрів для роботи в банку; - прийняття неефективних управлінських рішень; - перехід провідних фахівців до конкурентів;
Силова складова	
<ul style="list-style-type: none"> - озброєний напад з метою заволодіння грошовими коштами, цінностями; - хуліганські дії; - несприятлива криміногенна ситуація, зростання кримінальних і фінансових злочинів; 	<ul style="list-style-type: none"> - неефективна організація зберігання фінансових, матеріальних та інформаційних цінностей; - неефективний формування служби безпеки банку;
Юридична складова	
<ul style="list-style-type: none"> - відсутність чіткої системи нормативно-правового регулювання; - недостатній контроль за банківською діяльністю з боку НБУ; - нестійкість нормативно-правової бази та урядові кризи; - мінливість обов'язкових нормативів НБУ; - відкликання ліцензії на здійснення банківської діяльності або зміна умов ліцензування; - порушення юридичних прав банку та його працівників; 	<ul style="list-style-type: none"> - порушення банком норм законодавства, що регулюють банківську діяльність; - участь банку в легалізації доходів отриманих незаконним шляхом та фінансування злочинності; - порушення норм патентного права; - розголошення комерційно важливих відомостей;
Ринкова складова	
<ul style="list-style-type: none"> - розповсюдження слухів, відомостей про погіршення фінансового стану банку; - розповсюдження слухів через ЗМІ, що порочать банк; - глобальні або локальні фінансові кризи; - неможливість одержати доступ до зовнішніх фінансових ресурсів; - падіння попиту на банківські послуги; - несприятливі макроекономічні умови: загальноекономічна ситуація в країні і регіонах; 	<ul style="list-style-type: none"> - порушення стандартів професійної діяльності; - відсутність дієвої реклами, що підтверджує надійність банку; - слабе маркетингове опрацювання ринку банківських послуг; - невідповідність вимог щодо збільшення темпів розвитку банківської системи обсягам реального грошового капіталу для формування коштів банку;
Інтерфейсна складова	
<ul style="list-style-type: none"> - недобросовісна конкуренція, негативний вплив конкурентів на банківську діяльність; - банкрутство ділових партнерів банку; - відсутність довіри інвесторів, населення й юридичних осіб до комерційних банків; - завдання економічних збитків підприємствам – ключовим контрагентам банку; - здійснення економічного шпionaжу в інтересах конкурентів; 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність банків даних про недобросовісних конкурентів, репутації ділових партнерів, кредитних історій усіх клієнтів; - недостатнє вивчення партнерів, клієнтів і конкурентів;

Узагальнюючи результати теоретичного дослідження, можна стверджувати, що діяльність банку є досить ризикованою, оскільки на неї весь час впливають як зовнішні, так і внутрішні загрози.

Реалізація кожної з них може завдати банкам суттєвих збитків, втрат та вплинути на рівень його економічної безпеки. За таких умов банки повинні постійно відстежувати наявність усіх потенційних та

реальних загроз, можливість протидії їх реалізації та вживати всіх необхідних заходів щодо їх протидії та нейтралізації усіх можливих наслідків. Оскільки сукупність загроз, що впливають на економічну безпеку банку, досить велика, то важливим завданням, яке має наукове і практичне значення, є оцінка цих загроз.

Аналіз останніх досліджень проблеми оцінки загроз економічній безпеці банку показав, що для побудови системи методів визначення пріоритетності загроз можуть бути використані різні статистичні методи, такі як дискримінантний аналіз та дерева класифікацій. Однак відсутність достатньо повної інформації про механізми формування загроз, нелінійна динаміка загроз розвитку, присутність шумів суттєво ускладнює рішення задач оцінки загроз, оскільки зміна властивостей банку як соціально-економічної системи або умов його функціонування призводять до необхідності періодичної корекції моделі, і відповідно, до зміни стратегій управління [7].

Найважливішою оцінкою загроз є оцінка їх пріоритетності та ступеня впливу загрози на

загальний рівень економічної безпеки. Рішення задач оцінки пріоритетності загроз автори робіт [7] пропонують використовувати методи інтелектуального управління, основою яких є штучні нейронні мережі та фаззи-логіка. Простота реалізації нейронних мереж і здатність до навчання роблять їх в особливості привабливими при управлінні складними нелінійними об'єктами в реальному часі, у тому числі системою економічної безпеки банку.

Для визначення пріоритетності загроз в роботі запропоновано використовувати метод аналізу ієрархій, що був розроблений Т. Сааті. Метод аналізу ієрархій (MAI) [8] включає процедури синтезу множинних думок, здобуття пріоритетності критеріїв і знаходження альтернативних рішень. Всі розрахунки за методом аналізу ієрархій були проведені в програмі Expert Choice.

Проведений аналіз обґрунтування пріоритетності загроз складовим економічної безпеки банку дозволив запропонувати основні засоби захисту та усунення цих загроз, що представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Основні засоби захисту та усунення пріоритетних загроз економічної безпеки банку

Загроза 1	Засіб усунення 2
1. Фінансова складова	
1.1 Недостатність інвестиційних коштів	- прогнозування потреби в інвестиційних коштах - використання керованих пасивів - перегляд кредитної політики банку - пошук вільних фінансових ресурсів - збереження і ефективне використання ресурсів банку
1.2 Неповорнення кредитних ресурсів	- перегляд кредитної політики
1.3 Збільшення кредитних та інших фінансових ризиків та відсутність стабільності у сфері фінансової політики	- формування резервів під кредитні операції - диверсифікація кредитного портфеля - врахування в методиках оцінки кредитоспроможності галузевих особливостей позичальників
1.5 Завищений рівень ризикових активів	- участь у роботі кредитних бюро - політика обмеженого зростання - контроль за позичальниками та їх фінансовим станом
1.4 Низький рівень капіталізації банку	- перегляд загальної стратегії розвитку банку - формування достатнього рівня капіталу банку - підвищення ефективності роботи банку
2. Інформаційна складова	
2.1 Наявність каналів просочування інформації	- побудова захищених комп'ютерних мереж - ефективна служба роботи внутрішньої безпеки - прийом на роботу висококваліфікованого персоналу - підвищення мотивації персоналу
3. Техніко-технологічна складова	
3.1 Помилки в стратегічному плануванні й прогнозуванні	- підвищення якості менеджменту - прогнозування внутрішньої та зовнішньої середовища банку - прийом на роботу висококваліфікованого персоналу - перегляд організаційної структури - розробка та чітке виконання внутрішніх положень, що регламентують роботу підрозділів
4. Інтелектуально-кадрова складова	
4.1 Прийняття неефективних управлінських рішень	- підвищення якості менеджменту - прийом на роботу висококваліфікованого персоналу - перегляд організаційної структури - розробка та чітке виконання внутрішніх положень, що регламентують роботу підрозділів - підвищення кваліфікації та мотивації працівників банку

1	2
5. Силова складова	
5.1 Неєфективна організація зберігання фінансових, матеріальних та інформаційних цінностей	- фізична охорона приміщень і вантажів, що інкасуються - використання спеціальних приміщень - побудова захищених комп'ютерних мереж - ефективна служба роботи внутрішньої безпеки
5.2 Неєфективне формування служби безпеки банку	- прийом на роботу висококваліфікованого персоналу - розробка та чітке виконання внутрішніх положень, що регламентують роботу підрозділу
6. Юридична складова	
6.1 Відкликання ліцензії на здійснення банківської діяльності або зміна умов ліцензування	- дотримання всіх встановлених нормативів НБУ - дотримання всіх чинних законодавчих актів - відстеження змін у законодавстві
7. Ринкова складова	
7.1 Немоżliвість одержати доступ до зовнішніх фінансових ресурсів	- розширення масштабів діяльності - пошук і заняття нової ринкової ніші - залучення нових іноземних клієнтів та партнерів
8. Інтерфейсна складова	
8.1 Відсутність довіри інвесторів, населення й юридичних осіб до комерційних банків	- підтримка необхідного іміджу банку на ринку - аналіз і врахування кон'юнктури ринку - забезпечення достатньої фінансової стійкості і незалежності банку - ефективна маркетингова політика

Застосований методичний підхід до визначення пріоритетності загроз економічної безпеки банку та формування основних засобів захисту від них, дозволили визначити, що, перш за все, банкам необхідно переглянути стратегію розвитку та кредитну політику, розробити чіткі внутрішні положення, що регламентують роботу підрозділів банку, підвищити якість менеджменту та рівень кваліфікації та професіоналізму працівників, покращити рівень фізичної охорони банку та забезпечувати прогресивний розвиток банку і вихід на нові ринки.

Висновки. Таким чином, визначення пріоритетності загроз економічній безпеці банку та реалізація засобів їх усунення дозволять підвищити ефективність прийняття управлінських рішень та формування стратегії управління економічною безпекою банку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зубок М.І. Безпека банків: Навч. посіб. / М.І. Зубок. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – 306 с.
2. Болгар Т.М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України:

автореф. дис. к.е.н. / Т.М. Болгар. – Суми: ДВНЗ УАБС НБУ, 2009. – 21 с.

3. Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. дис. к.е.н. / К.С. Горячева. – К.: НАУ, 2006. – 20 с.

4. Прокопшина О.В. Теоретичне обґрунтування необхідності формування механізму управління економічною безпекою діяльності підприємства / О.В. Прокопшина // Управління розвитком. – 2006. - №7. – С. 148-150.

5. Шкарлет С. Теоретичні основи формування економічної безпеки підприємств / С. Шкарлет // Сіверянський літопис. – 2007. – №4. – С. 161-171.

6. Винников А.С. Банк России и банковская безопасность / А.С. Винников // Регион. – 1997. - №2. – С. 45-52.

7. Клебанова Т.С. Теоретические аспекты оценки приоритетности угроз экономической безопасности предприятия / Т.С. Клебанова, Л.А. Чаговец // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2007. - №5 (ч. 2). – С. 175 – 180.

8. Саати Т. Принятие решений метод анализа иерархий / Т. Саати // Перевод с англ. Р.Г. Вачнадзе. – Москва «Радио и связь». – 1993. – 278 с.

Аннотація. Проанализированы основные угрозы составляющих экономической безопасности банка, определено их приоритетность и предложены основные мероприятия их защиты и устранения.

Ключевые слова: экономическая безопасность банка, угрозы экономической безопасности банка.

Summary. The basic threats of constituents of a bank economic safety and the basic measures of defense and their removals are offered.

Keywords: bank economic safety, threat of a bank economic safety.

*Рецензент д.е.н., доцент ХНЕУ Колодізєв О.М.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.*